

VALKENBURG, gem. Valkenburg- Houthem.

Toelichting.

Het te beschermen stadsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg tek. nr. 145) door een stippellijn omgrensde gebied.

2.110519134010 Valkenburg ontleent zijn naam aan het kasteel, dat tegen het eind van de 11e eeuw is gesticht op het noordelijk gedeelte van de Heunsberg. Van deze heuvelrug werd het burchtterrein gescheiden door een in de mergelrots uitgekapte droge gracht, de huidige Dwingelweg. In 1122 werd het kasteel verwoest, waarna een nieuw slot verrees, dat op zijn beurt ten onder ging, waarop wederom herbouw, vernieling en herstel volgden, totdat de Staatse troepen het complex in 1672 voorgoed ruïneerden.

De burgerlijke nederzetting ontstond langs een weg uit de Romeinse tijd, die van de Cauberg komende, langs de voet van de kasteelberg over het Grendelplein liep en dan waarschijnlijk de Kerkstraat en de Steenstraat volgde. Van deze weg was de oprit naar de dwingel -door poorten en muren begrensde toegangsweg van het slot- een afsplitsing. De Kasteelgats herinnert nog hieraan. Ten noorden van het kasteel kruiste de weg de Geul, die eertijds de grens vormde met de parochie Schin op Geul. Daar Valkenburg pas in 1281 van deze parochie werd afgescheiden, moet worden aangenomen, dat de eerste kerk met een belangrijk deel van de woonkern over de beek lag en dat deze dus oorspronkelijk een zuidelijker beloop moet hebben gehad, allicht ter plaatse van de Engelbertstraat.

In 1329 werd de woonkern -met het kasteel- verwoest, en toen een vijftal jaren later de rust was weergekeerd, bouwde men de nederzetting niet in de oude vorm op, doch als een groter stadje met een op het kasteel afgestemde ommuring. De Geul werd hierbij naar het noorden verlegd, terwijl de Grote-straat tot nieuwe hartader diende. De Kerkstraat kwam nu excentrisch te liggen, doch verloor niet geheel haar betekenis, daar de kerk, waarvan de toren (uit 1281?) de verwoesting overleefde, niet werd verplaatst. De nieuwe stadsmuur liep in het noorden langs de verlegde Geul, van een verdedigingstoren op de noordwesthoek, waar sinds 1635 het huis Den Halder staat, via de voormalige Geulpoort, waarvan de fundamenten in 1948 vóór de Grote-straat bloot kwamen, tot de noordoosthoek van het tegenwoordige Walramplein. In het westen liep de muur van genoemde hoektoren tot de Grendelpoort, die met een van twee torens voorzien muurgedeelte achter de Kerkstraat behouden is gebleven. In het oosten volgde de muur

ongeveer de buitenbocht van het Walramplein tot de nog bestaande Berkel-poort. Bij de voet van de burchtheuvel sloot de stadsbevestiging aan op de verdedigingswerken van het kasteel waarvan eveneens aanzienlijke delen gespaard zijn. Tenslotte werd de kasteelheuvel nog door twee stadsgrachten met de Geul verbonden: de Grendelweyer aan de westkant en de Birckelweyer aan de oostzijde. Beide zijn reeds lang gedempt en als bouw- terrein benut, behalve ten zuiden van Den Halder, waar een bijzonder geslaagd park is aangelegd.

Buiten de voormalige Geulpoort is tegen het eind van de middeleeuwen aan weerszijden van het huidige Theodoor Dorrenplein de wijk St. Pieter ontstaan. Aan de noordkant werd deze jongere buurt begrensd door de Molentak, een arm van de Geul ten dienste van de watermolens, waaraan het complex St. Pieterstraat 27-29 en de Franse molen -Lindelaan 30- de herinnering bewaren.

Ondanks de verschillende vernieuwingen, die Valkenburg sinds zijn opkomst als toeristencentrum moest ondergaan, heeft het stadsbeeld in het beschreven gebied nog veel van het oude karakter behouden. Dit geldt in het algemeen voor het beloop van de wegen en de schaal en kleur van de bebouwing en in het bijzonder voor enkele straten zoals de Boogaerdlaan en Kerkstraat. Naast de historische waarde en de stedenbouwkundige kwaliteiten bezit de kern nog een aantal monumenten, die het stadsbeeld verrijken. De burchtruïne, de twee poorten, de restanten van muren en torens, de kerk, het huis Den Halder en de watermolens zijn reeds vermeld, maar er zijn meer gebouwen van betekenis, zoals het v.m. Spaans Leenhof uit 1661 (Theodoor Dorrenplein 5), het huis Guasco van omstreeks 1700 (Grotestraat 13) en hotel l'Empereur met een 17e eeuwse kern (Grotestraat 32). Voorts bleven nog veel eenvoudige oude gevels gespaard, die zijn opgetrokken uit de plaatselijke mergelsteen.

In dit verband mag er op worden gewezen, dat het gemeentebestuur al jaren een krachtig beleid voert om het stadsbeeld gaaf te houden. Door het voorschrijven van de traditionele materialen en kleuren, het verhinderen, waar mogelijk, van storende nieuwbouw en het streven naar een verzorgde groenvoorziening heeft de gemeente in een centrum, waar de aantasting een sterker bedreiging vormt dan elders, het oude karakter nog zodanig weten te bewaren, dat er alle aanleiding bestaat voor het omschreven gebied een regeling als bedoeld in art. 20 van de Monumentenwet te treffen.

De grens van het stadsgezicht is op enige plaatsen ruim getrokken, daar het gewenst voorkomt ook gronden op te nemen, waarvan de op zichzelf niet zeer belangrijke bebouwing als massa wel een belangrijke rol speelt ten opzichte van de historische omgeving, zoals aan de voet van de kasteelheuvel en in het oosten van de kern.